

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
(магістра)

з теми: **«СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ З
ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ»**

Виконала: студентка 2 курсу
SoO1-M21z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
(заочна форма навчання)
Дрощинська Аліна Олегівна

Керівник:
Мельник Людмила Пилипівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи

Рецензент:
Опалюк Олег Миколайович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ.....	6
1.1. Аналіз наукових підходів до вивчення питання здорового способу життя.....	6
1.2. Особливості підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату.....	15
1.3. Соціальні проблеми адаптації підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату.....	28
Висновки до першого розділу.....	39
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ.....	40
2.1. Організаційно-методичні засади емпіричного дослідження способу життя підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату.....	40
2.2. Результати констатувального емпіричного дослідження способу життя підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату.....	45
2.3. Програма формування здорового способу життя підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату.....	61
Висновки до другого розділу.....	75
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. За останні роки в Україні відбулися конструктивні зміни не лише в галузі соціальної політики, але й у суспільному ставленні до проблем дітей з особливими освітніми потребами. На державному рівні впроваджуються програми соціально-психологічної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, здійснюються заходи щодо безбар'єрного переміщення та взаємодії з оточенням, проте проблема способу життя, зокрема здорового способу життя, залишається однією з основних особливо для розвитку підлітків з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

Особливо важливою проблемою сьогодення є вироблення ефективних стратегій здорового способу життя у підлітків з порушеннями функцій опорно-рухового апарату з метою покращення їхньої життєдіяльності, навчання, професійного становлення та особистісних взаєностосунків.

Дотичними до нашої наукової теми будуть дослідження ряду вчених: В. Бабіч, О. Горелік, Л. Жилінської, Л. Еманової, М. Єфіменко, І. Кабанової, Н. Новоселецької, І. Олійник, О. Романенко, Г. Спіженко, О. Стах, О. Фартушної, Л. Ханзерук, О. Чеботарьової, І. Чорної, А. Шевцова (вивчали проблеми дітей з порушеннями опорно-рухового апарату), О. Романової, І. Левченка, І. Мамайчук, І. Кривоноса, О. Шаповалової, Е. Шильштейн (у фокусі досліджень перебувало здоров'я у підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату), Е. Вайнер, І. Волик, М. Гасюк, О. Єжової, І. Коцан, З. Крупник, О. Лісової, М. Мушкевич, В. Мойсеюк, В. Оржеховської, Л. Сущенко, А. Турубарова, О. Яременко (розглядали формування відповідального ставлення до здоров'я як цілеспрямований і організований процес, що сприяє прискоренню становлення особистості, формуванню і розвитку відповідних особистісних якостей, оволодінню певним видом діяльності тощо).

Аналіз науково-методичних джерел підтвердив, що згаданій проблемі приділяли увагу багато фахівців. Однак, питання соціальних проблем способу життя дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та їх вирішення вивчені недостатньою.

Мета дослідження полягає в теоретико-концептуальному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні соціальних проблем способу життя, зокрема здорового способу життя дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

Відповідно до поставленої мети визначені такі **завдання** дослідження:

1. Здійснити аналіз наукових підходів до вивчення феномену способу життя, зокрема здорового способу життя дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

2. Дослідити соціальні проблеми підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату.

3. Здійснити емпіричне дослідження способу життя, зокрема здорового способу життя дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

4. Розробити програму формування здорового способу життя дітей підліткового віку з порушеннями опорно-рухового апарату.

Об'єкт дослідження – діти підліткового віку з порушеннями опорно-рухового апарату.

Предмет дослідження – соціальні проблеми способу життя, зокрема здорового способу життя дітей підліткового віку з порушеннями опорно-рухового апарату.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань проведено аналіз та узагальнення даних науково-методичної та спеціальної літератури, спостереження, анкетування, тестування, експеримент.

База дослідження. Дослідження проводилось у Центрі комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю Житомирської міської ради, у Потіївському навчально-реабілітаційному центрі Житомирської обласної ради, у Житомирському професійному ліцеї Житомирської обласної ради.

Загалом дослідженням було охоплено 22 дитини підліткового віку з порушеннями опорно-рухового апарату.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані фахівцями спеціальної освіти, для організації роботи по формуванню здорового способу життя дітей підліткового віку з порушеннями опорно-рухового апарату.

Апробація результатів дослідження. Оприлюднення результатів дослідження здійснювалось на студентських наукових конференціях Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка протягом 2021-2022 рр.

Публікації. Дрощинська А.О., Мельник Л.П. Соціальні проблеми способу життя дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л.Опалюк. Вип. 36. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2022. 170 с. С. 75-82.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань), додатків.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичного пошуку та емпіричного дослідження надало можливість зробити такі висновки:

1. Відповідно до мети і завдань дослідження, розглянуто й проаналізовано формування здорового способу життя підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату та представлено його у вигляді аналізу теоретичних джерел.

У процесі дослідження з'ясовано, що науково-педагогічну проблему формування здорового способу життя підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату вивчали науковці різних галузей: педагогіки, гігієни, медицини, фізичного виховання тощо.

З'ясовано, що формування здорового способу життя підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату – це комплексний процес, що зорієнтований на розвиток життєвої компетентності дитини, формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та створення необхідних умов для збереження й зміцнення фізичної, психічної, духовної, соціальної сфер здоров'я підлітків.

2. Специфіка соціальної адаптації підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату полягає в її уповільненому темпі, негармонійному розвитку, потребі спеціалізованого супроводу в межах системи комплексного соціального реабілітування. Соціальна адаптація підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату ускладнюється несприятливим батьківським ставленням у дитячому віці, несприятливим ставленням соціального оточення, перебуванням у спеціальних закладах освіти, лікувальних закладах.

3. Результати емпіричного дослідження за участі підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату виявили, що:

– *стан соціального здоров'я* підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату визначають насамперед такі чинники: проживання підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату у повних сім'ях, де є рідні батько і

мати у 63,6% випадках; занепокоєння підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату соціальними проблемами як: війна (95,5%), зниження рівня життя (36,4%), зростання злочинності (36,4%), шкідливі звички (22,3%), якість медичних послуг (22,7%) стурбованість проблемами, що стосуються забезпечення здорового способу життя – найбільш актуальними серед таких проблем для досліджуваних є: зловживання палінням (13,6%), недостатні можливості для занять фізичною культурою та спортом (27,3%), низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя (13,6%), алкоголізм (9,1%), стан довкілля, екологія (18,2%), низький рівень медичного обслуговування (18,2%), вплив стосунків з батьками на здоров'я респондентів у 63,6% вагомий;

– *стан духовного здоров'я* підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату характеризується такими чинниками духовного світу особистості, як національна культура, культура і мистецтво, релігійна віра, які нажалі не посідають високого місця у ієрархії актуальних для респондентів (13,6%, 27,3% та 40,9% відповідно мають значення національна культура, культура і мистецтво, релігійна віра).

На думку 77,3% опитаних підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату, саме батьки найбільше впливають на спосіб життя дітей. Істотним визнано також вплив найближчого оточення (друзів, знайомих) - відповідно 72,7%. Водночас 45,5% підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату вважає, що, крім цих чинників, багато чого у визначенні способу життя залежить й від самої людини (респонденти могли обрати кілька варіантів відповідей, тому сума не дорівнює 100%).

Значущість освіти в системі цінностей підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату 86,4% є надзвичайно вагомою.

У цілому стан духовного здоров'я підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату є адекватним відображенням сьогоденного стану у духовній сфері сьогодення українського суспільства;

– *психічне здоров'я* підлітків з порушеннями опорно-рухового

апарату: у підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату 22,7% часто мають поганий настрій, 18,2% респондентів вважають, що не можуть легко реалізувати свої здібності, 18,2% оцінюють своє майбутнє як безнадійне, 27,3% досліджуваних відповіли, що не можуть стримувати себе у ситуації конфлікту, 4,5% не розраховують на допомогу близької людини.

– *стан фізичного здоров'я*. За результатами проведеного опитування, харчуванню підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату притаманні такі особливості: лише кожен четвертий (27,3%) з опитаних має змогу вживати м'ясо кожного дня, переважна більшість підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату (54,5%) їдять страви із м'яса два-три рази на тиждень, кожен п'ятий з респондентів (18,2%) має таку можливість всього раз на тиждень. Рівень споживання підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату риби та рибопродуктів ще нижчий. Третина споживає рибу один раз на тиждень (31,8%). 40,9% підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату кожного дня вживають молоко і молочні продукти. Дві третини опитаних (68,2%) вживають страви із картоплі кожного дня, кожен четвертий – 2-3 рази на тиждень. 50% респондентів вживають свіжі овочі кожного дня. 31,8% з опитаних зазначили, що кожного дня мають у своєму раціоні свіжі фрукти.

За результатами проведеного опитування підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату виявлено, що 27,3% респондентів не дуже негативно ставляться до шкідливих звичок, 68,2% – негативно, 4,5% – важко відповісти.

Щодо впливу деяких з проаналізованих вище чинників на здоров'я підлітків і на формування їх способу життя, то досліджувані вважають, що на здоров'я людини вирішальною мірою впливають матеріальні чинники, а також навколишнє середовище. Факторам, які визначають духовне та психічне здоров'я особистості, опитані не надають надто великого значення.

Також слід зазначити, що спосіб життя підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату найбільшою мірою формується під впливом сім'ї та

найближчого оточення.

4. Розроблена програма формування здорового способу життя у підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату є комплексною, побудованою на основі міждисциплінарного підходу з урахуванням індивідуальних потреб і ресурсів одужання. Програма розроблена з урахуванням особливостей розвитку підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату, їхніх психологічних характеристик і мікросоціальних умов. При побудові програми були враховані: система ціннісних установок і орієнтацій щодо здоров'я, компетентність у сфері власного здоров'я; здатність до програмування своїх дій і поведінки; адекватність самооцінки і рівня домагань у сфері власного здоров'я; здатність до оцінювання та корекції способів досягнення результату відновлення та збереження здоров'я.

5. Проведене дослідження не вичерпує всі аспекти окресленої проблеми. Перспективи подальших досліджень у межах означеної проблеми ми вбачаємо у вивченні ефективних умов особистісної самореалізації підлітків з порушеннями опорно-рухового апарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєндарь Н. Соціальна адаптація : теоретичний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2009. №28. С.85–92.
2. Алексєєнко Т.Ф. Соціалізація особистості: можливості і ризики (соціально-педагогічний аспект) : наук.-метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2007. 152 с.
3. Апанасенко Г.Л., Долженко Л.П. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2007. № 1. С. 17–21.
4. Бабюк Т.Й. Теоретичні аспекти проблеми здоров'я та виховання здорового способу життя особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Київ : Ін-т проблем виховання АПН України, 2005. Вип. 8, кн. 2. С. 113–117.
5. Бажмін В.Б. Впровадження системи професійної підготовки у реабілітаційний процес підлітків з ПФОРА в центрах соціальної реабілітації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 28. С 9–14.
6. Бєх І.Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади : навч.-метод. вид. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
7. Бобрицька В.І. Формування здоров'я молоді : актуалізація світового ретродосвіду в умовах сучасної університетської освіти : монографія. Полтава : ФОП Рибалка Д.Л., 2010. 200 с.
8. Бочелюк В.Й. Психологія людей з обмеженими можливостями : навч. посіб. для студ. вузів. Київ : ЦУЛ, 2011. 264 с.
9. Бочелюк В.Й., Турубарова А.В. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 264 с.
10. Вакулєнко О.В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 20

с.

11. Вакуленко О.В. Умови та спосіб життя молоді як чинники ризику та збереження здоров'я. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 2018. Вип. 24(1). С. 34–40.

12. Ващенко Л.С., Бойченко Т.Є. Основи здоров'я. Книга для вчителя. Київ : Генеза, 2005. 240 с.

13. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності : навчально-метод. посіб. / Л. Б. Люндквіст та ін. Київ : ГЕРБ, 2007. 288 с.

14. Гасюк М.Б. Роль внутрішньої картини здоров'я в лікуванні та реабілітації соматично хворого. *Збірник наукових праць. Теорія і практика сучасної психології*. Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2019. Т.1, №1. 124–129.

15. Гладких Н.В. Організація індивідуального психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з комплексними порушеннями розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2017. 19 с.

16. Гладуш В.А. Інклюзивна освіта та здоров'я дітей з психофізичними порушеннями : проблеми сьогодення. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Спеціальна освіта : стан та перспективи». Харків (17-18 травня 2017 року) / за ред. О.І. Проскурняк. Харків : Харківська гуманітарно-педагогічна академія, 2017. С. 185–189.

17. Глоба О.П. Теорія і практика соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату в умовах регіонального реабілітаційного середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2013. 40 с.

18. Голобородько Г.П. Формування поняття здорового способу життя в учнів основної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди., 1997. 17 с.

19. Горашук В.П. Теоретичні та методичні засади формування культури здоров'я школярів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2004. 414 с.
20. Горденко С. Формування здорового способу життя у молодого покоління URL:<http://ephseir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/8989898989/376/96.pdf?s equence=>.
21. Горобець І.А. Формування культури здоров'я молодших школярів в освітньому просторі. *Педагогічний альманах : збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2018. Вип. 37. С. 28–33.*
22. Діти із порушенням опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі: методичні рекомендації / Шевцов А.Г., Романенко О.В., Ханзерук Л. О., Чеботарьова О.В. Київ : Слово, 2013. 112 с.
23. Дмитрієва І.В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання. Actual problems of the correctional education. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/49/45.pdf>
24. Закопайло С.А. Педагогічні основи виховання в юнаків 10–11 класів цінностей здорового способу життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2003. 19 с.
25. Зубкова І.Ю. Психологічні особливості Я-образу вчителя професіонала за структурними компонентами цілісної моделі. *Практична психологія та соціальна робота*, 2003. № 5. С. 4–11.
26. Інвалідність та суспільство : навчально-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Ю. Байди. Київ, 2012. 216 с.
27. Єрмакова Т.С. Особливості формування здорового способу життя школярів: історичний аспект. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2008. № 8. С. 60–62.
28. Казібекова В.Ф. Психічне здоров'я людини як предмет

комплексного міждисциплінарного дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. Херсон, 2013. Вип. 1. С. 74–77.

29. Клопота Є.А. Тренінг самопізнання та саморозвитку: навчальний посібник під грифом МОН України. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. 208 с.

30. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/254k/96-вр> (дата звернення 23.03.2017 р.)

31. Коцан І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини: [за ред. І. Я. Коцана]. Луцьк : РВВ–Вежа Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2011. 316 с.

32. Коча І.А. Формування здорового способу життя учнів початкової школи (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... к.пед.наук : 13.00.01 / Херсон, 2019. 237 с.

33. Лісова О.С. Внутрішня картина здоров'я. *Психологія. Збірник наукових праць. НПУ імені М.П.Драгоманова*. Київ, 2002. Вип. 15. С. 69–77.

34. Ложкін Г.В. Толкунова І.В. Психологія здоров'я: визначення поняття. *Наук. зап. Терноп. держ. пед. у-ту. Сер.: Педагогіка*, 2000. № 7. С. 23–29.

35. Максименко С.Д. Прогнозування психічного здоров'я особистості Генеза буття особистості : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 грудня 2011 року). В 2-х т. Київ : ДП «Інформаційноаналітичне агентство», 2011. Т. I. С. 8–18.

36. Мартинюк В. Застосування різних методик в реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи згідно з засадами доказової медицини. *Український вісник психоневрології*. 2012. Том 20. Вип. 3 (72). С. 118–127.

37. Місяк С.А. Критерії ефективності реабілітації онкологічних хворих. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць*. Київ : Університет «Україна», 2004. С. 509 –514.

38. Миронова С.П. Інклюзивна освіта: теорія та практика : методичний посіб. / за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. 232 с.
39. Носко М.О., Грищенко С.В., Носко Ю.М. Формування здорового способу життя : навчальний посібник. Київ : Видво, 2013. 268 с
40. Омельченко О.В. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів з організації здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2008. 20 с.
41. Оржеховська В.М. Формування здорового способу життя: стратегія розвитку. *Науковий світ*. 2008. № 10. С. 28–32.
42. Оржеховська В.М., Єжова О.О. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 4. С. 5–17.
43. Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості / В.А. Гладуш, Н.В. Зимівець, З.П. Бондаренко, Л.М. Ніколенко та ін. Дніпро : ЛПРА, 2020. 384 с.
44. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я : навч. посіб. / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк [та ін]. Київ : ІНКОС, 2002. 272 с.
45. Психологія здоров'я людини / Г.В. Ложкін, В.І. Носков, І.В. Толкунова. Севастополь : Вебер, 2003. 257 с.
46. Романенко О.В. Особливості формування Я-образу у школярів з церебральним паралічем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.08. Ін-т спеціальної педагогіки АПН України. Київ, 2003. 18 с.
47. Романенко О.В. Антиципація в структурі психічної діяльності дітей з церебральним паралічем: монографія. Київ : О. Т. Ростунов, 2012. 328 с.
48. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

49. Соколова К. Соціальна адаптація та реабілітація обдарованих підлітків і молоді з особливими потребами в област. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2011. Вип. 30. С. 103–115.

50. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями : навч.-метод. посіб. для соціальних працівників і соціальних педагогів / за ред. проф. А.Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2003. 168 с.

51. Синьов В.М. Визначення методологічних принципів досліджень в галузі корекційної педагогіки. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. № 11. С. 3–8.

52. Синьов В.М. Методологія та теорія досліджень в галузі дифектології. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2010. Вип. 15, С. 7–8.

53. Сухомлинська О.В. Думки В.О. Сухомлинського про здоров'я дітей в історичній перспективі. *Рідна школа*. 2012. № 7. С. 3–7.

54. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / за заг. ред. проф. А.Й. Капської. Київ : Либідь, 2000. 372 с.

55. Томчук М.І., Комар Т.О., Скрипник В.А. Психологічна адаптація до навчання студентів з особливими потребами. Вінниця : Глобус-Прес, 2005. 26 с.

56. Томчук М.І., Чухрій І.В. Психологія матерів, які виховують дитину з інвалідністю : монографія. Вінниця:ВОПОПП, 2015. 276с.

57. Томчук М.І., Чухрій І.В. Соціально-психологічна реабілітація батьків дітей з функціональними обмеженнями : навч.-метод. посіб. Вінниця : ВОПОПП, 2015. 130 с.

58. Туріщева Л.В. Психологічні тренінги для школярів. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 124 с.

59. Турубарова А.В. Соціально-психологічні бар'єри соціалізації підлітків з фізичними вадами. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Київ : Міленіум, 2006. Вип. 29. С. 282–290.

60. Турубарова А.В. Особливості професійного спілкування психолога з підлітками-інвалідами. *Професіоналізм особистості: теоретико-методологічний аспект: монографія*. Під ред. В.Й. Бочелюка. Запоріжжя : ГУ "ЗІ-ДМУ", 2007. С. 219 –232.

61. Турубарова А.В. Теоретико-методологічні підходи до дослідження внутрішньої картини здоров'я дитини. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2013. Вип. 46(1). С. 204 –211.

62. Турубарова А.В. Фактори, які впливають на процес соціалізації підлітків з дефектами та порушеннями опорно-рухового апарату. Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України "Проблеми загальної та педагогічної психології". Т. ІХ, Част. 4. Київ, 2007. С. 363–370.

63. Тюптя О., Паранів І. Психокорекційні методи роботи з людьми з особливими потребами. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 4. С. 64.

64. Формування здорового способу життя. Навчально-методичні рекомендації. За ред. О. Вакуленко. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2018. 100 с.

65. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості: наукове видання. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 197 с.

66. Чеботарьова О.В. Реалізація педагогічної технології трудового навчання школярів із порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. Вип. ІХ, т. 2. С. 244–253.

67. Чеботарьова О.В. Сучасні практики навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту в умовах модернізації освіти. *Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології*:

Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 березня 2021 р.). Київ : Альянт, 2021. С.238–241.

68. Чухрій І.В. Особливості образу фізичного «Я» молодих людей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ : Гнозис, Додаток 1 до Вип. 37, Т. IV (72), 2016. С. 280–291.

69. Чухрій І.В. Соціальна адаптація молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Екологічна психологія. Київ : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2019. Вип. 48, Т. VII. С. 236–446.

70. Чухрій І.В. Дослідження психологічних механізмів соціальної адаптації молоді з набутими порушеннями опорно-рухового апарату. *Психологічний часопис*: науковий журнал / за ред. С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2019. № 11. Вип. 5. С. 119– 132.

71. Шаронова І.В. Психічне здоров'я особистості як предмет психологічного дослідження. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту імені Г.С. Костюка НАПН України. 2013. Вип. 20. С. 28–37.

72. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології : монографія. Київ : МП Леся, 2009. 483 с.

73. Шевцов А.Г., Романенко О.В., Ханзерук Л.О., Чеботарьова О.В. Дитина з порушенням опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату : навч.метод. посіб. / за заг. наук. ред. А.Г. Шевцова. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 200 с.

74. Шкуркіна В.М. Формування соціального здоров'я особистості в освітньому просторі. *Шлях освіти*. 2005. № 3. С. 15–19.
75. Щурик І. Особливості спілкування підлітків із вадами опорно-рухового апарату з однолітками. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ, 2013. Вип. 18. Ч. 2. С. 216–221.
76. Щурик І. Роль фізичної активності у формуванні Я-концепції підлітків з вадами опорно-рухового апарату. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин, 24-25 квітня 2014 р.: матеріали VI міжнародної науковопрактичної конференції/ за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої*. Кам'янець-Подільський, 2014. С 240 –243.
77. Яковлева С.Д. Комплекс психологічної корекції вищих психічних функцій при дитячому церебральному паралічі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Соціально-педагогічна. 2013. Вип. 23 (3), С. 386–391.
78. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. – New York, 1997.
79. Santacrose S.J. Parental uncertainty and posttraumatic stress in serious childhood illness. *Journal Nursing Scholarship*. 2003. Vol.35, No.1, P. 45–51.